

Üniversite Öğrencileri Arasında Siber Mağduriyet ve Zorbalık

Umut Zengin

Bilişim teknolojisinin 2000'lerde hızla gelişmeye başlaması yeni bir dünya yaratmıştır. Bu yaratılan sanal dünyayı kontrol etmek oldukça güçleşmiştir. Özellikle gençlerin yoğun bir şekilde bilişim teknolojisini kullanması ve bu alanda denetim açığının bulunması gençleri sanal dünyada suç işlemeye ve suça maruz kalmaya açık bir hale getirmiştir. Bu işlenen suçlardan bir tanesi de siber zorbalıktır.

Siber zorbalık, "bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak bir birey ya da gruba, özel ya da tüzel bir kişiliğe karşı yapılan teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verme davranışlarının tümü" olarak tanımlanabilir (Arıca, 2011: s.10). Bu çalışma ile üniversite öğrencilerinin siber mağduriyet yaşıyor ya da yaşamadıkları, siber zorbalık yapıyor ya da yapıp yapmadıkları ve gerek mağduriyetin ve gerekse yapılan siber zorbalığın hangi yollarla gerçekleştiği araştırılacaktır. Aynı zamanda siber mağduriyet ya da siber zorbalık ile öğrencilerin sosyodemografik özellikleri arasındaki ilişkiler incelenecektir.

Bu amaç doğrultusunda Çetin, Yaman ve Peker (2011) geliştirdiği "Siber Mağduriyet ve Zorbalık Ölçeği (SMZÖ)" kullanılarak öğrencilere bir anket uygulanacaktır. Araştırmanın örneklemini Pamukkale Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Elde edilen veriler çalışmanın amacı doğrultusunda Faktör Analizi, Bağımsızlık Testleri, vb. istatistiksel yöntemlerle analiz edilecek ve sonuçlar yorumlanacaktır.

Anahtar Sözcükler: Üniversite Gençliği, Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet, Ölçek, İlişki Analizi

GİRİŞ

Hızla gelişen bilişim teknolojisi gençler için sınırsız ve kontrol edilemeyen bir dünya açmıştır. Her gün kendini yenileyen bu teknoloji artık tüm insanlığın özelliikle de genç hayatların vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Hız kesmeyen dünya yeni arkadaş edinme bunu sürdürme hatta toplumsal olaylara yön verebilecek kadar güçlenmiştir. Hızla gelişen teknoloji toplumun her noktasında olduğu gibi okullarda ve öğrencilerin sosyal hayatlarında da etkisi göstermiş ve öğrenciler arasında akıllı telefon, bilgisayar ve buna benzer teknolojik ürünlerin kullanımı artmıştır. Kontrol edilmesi oldukça zor olan bu yenedünya beraberinde de birçok sorun getirmiştir. Bu konuda yapılan araştırmalar bugün zorbalığın yeni bir formuyla “siber zorba” davranışlarla karşı karşıya olduğunu göstermektedir (Breivik ve Olweus, 2006). Willard (2006)’a göre siber zorbalık dijital teknolojinin diğer bireylere rahatsız edici mesajlar göndermek veya sosyal saldırganlık yapmak amacıyla kullanılmasıdır. Teknolojinin bu kadar hızlı ilerlemesiyle zorbalık yapma kanalları ve araçları gün geçtikçe artmaktadır. E-posta, sohbet odaları, web siteleri, anlık mesajlaşma, anlık görüntü gibi çeşitli yollarla artık sıkça karşımıza siber zorbalık çıkmaktadır. Akran zorbalığı bir kişinin diğer bir bireyi incitmesine neden herhangi bir fiziksel ya da duygusal davranış olarak tanımlanabilir. Siber zorbalık ile akran zorbalığı birbirinden ayıran en büyük fark, akran zorbalığında zorbalığı yapan kişinin kimliğinin açık olmasıdır. Siber zorbalık ise kimliğini belli etmemesi ve mağdur nereye giderse gitsin bilişim teknolojilerin varlığı ve kontrolsüz gelişimi yüzünden zorbadan kaçamaması mağduriyetin devam etmesine sebep olmaktadır. Siber zorbanın, mağdurda yarattığı travmaları görmemesi ve bunun sadece sanal ortamda kalacağı düşüncesi, mağdurla empati kurmasını zorlaştırmakta ve yaptıklarından sorumluluk duygusu hissetmesini engellemektedir. Akran zorbalığında ise zorba mağduru görüp empati kurarak zorbalık yapmaktan vazgeçme söz konusudur. Ülkemizde bu konu ile ilgili son yıllarda yapılan çalışmalarda zorbalığın ve mağduriyetin yaygınlaşmaya başladığı tespit edilmiştir. Ayas(2011) yaptığı araştırmada orta öğretim öğrencilerinin %15,5’nin sanal zorbalık yaptığını, %17,4’ünde sanal zorbalığa maruz kaldığını belirlemiştir. Arıca Sıyahhan, Uzunhasanoğlu, Sarıbeyoğlu, Çıplak, Yılmaz ve Memmedov, (2008) tarafından yapılan araştırmada Türk öğrencilerin siber zorbalık yapma oranı %36 olarak bulunmuştur. Arıca (2009) öğrencilerin %20’sinin hayatında en az bir kez siber zorbalık yaptığını, %54’ünün ise en az bir kez siber mağdur olduklarını tespit etmiştir. Siber zorbalığın gittikçe yaygınlaşması alınan önlemlerin ne kadar eksik olduğunu göstermektedir. Buna karşın siber zorbalık ile ilgili araştırmalar gittikçe yaygınlaşmaktadır. Bu çalışmada siber zorbalık cinsiyetlerin yapılan zorbalıklar üzerinde bir etkisinin olup olmadığı ve siber zorbalığa uğrayanların aynı zorbalığı başkasına yapma oranları üzerinde durulmuştur.

ARAŞTIRMANIN EVRENİ

Araştırma, 2016-2017 eğitim öğretim yılında Pamukkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrenciler ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın katılacak kişiler tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilmiş ve 150 öğrenciye ulaşılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veriler, sanal ortam destekli anket tekniği uygulanarak elde edilmiştir. 49 sorudan oluşan anket formu Google formu yüklenip, rasgele örneklem metodu ile Pamukkale üniversitesi Kınıklı Kampüsünde yer alan İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde öğrenim gören yaklaşık 9000 kişiden 150 kişiye ulaşılmıştır. Anket formunda yer sorular sosyo-demografik sorular, siber mağduriyet soruları ve siber zorbalık soruları olmak üzere 3 bölüme ayrılmıştır. Ölçeğin geçerliliği Peker, Çetin ve Yaman(2011) tarafından test edilmiştir. Araştırmada elde edilen veriler teorik frekanslarının düşük çıkmasından dolayı Fisher's Exact Testi ve Yates Ki-Kare Testi yöntemleri kullanılarak analiz yapılmıştır. Veriler SPSS Statistic 22 programı kullanılarak analiz edilmiştir.

BULGULAR VE YORUM

Bu başlık altında Pamukkale üniversitesi Kınıklı Kampüsünde yer alan İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin sorulara verdikleri cevaplar tablolara aktarılmıştır.

Tablo 1.1 Katılımcılara cinsiyetiniz nedir sorusu sorulmuştur.

	Sıklık	Yüzde
Erkek	60	40,0
Kız	90	60,0
Toplam	150	100,0

Ulaşılan 150 kişiden 60 (%40,0)'ı erkek, 90(%60)'ı ise kızdır.

Tablo 1.3 Katılımcıların yaşlarına ilişkin dağılım

	Sıklık	Yüzde
17-19	13	8,7
20-22	81	54,0
23-25	41	27,3
25 ve üstü	15	10,0
Toplam	150	100,0

Anketi yanıtlayanların yaş dağılımları yukarıdaki tabloda verilmiştir ve yoğunluğun 81 (%54,0) kişi ile 20-22 arası yaş grubunda olduğu belirlenmiştir.

Tablo 1.6 Katılımcıların internete nereden bağlandıklarına ilişkin dağılım

	Sıklık	Yüzde
Ev	61	40,7
GSM	82	54,7
İnternet Cafe	3	2,0
Okul	4	2,7
Toplam	150	100,0

Görüldüğü gibi internete erişimin büyük bir bölümü ev ve GSM den gerçekleşmektedir. 61(%40,7) kişi ile ev, 82(%54,7) kişi ile GSM ankete verilen cevapların büyük bir kısmını oluşturmaktadır.

Tablo 1.7 İnternette söylenti çıkarma/çıkarıldı sorusuna ilişkin dağılım

		İnternette söylenti çıkardım		
		Yapmadım	Yaptım	Toplam
Hakkımda İnternette söylenti çıkarıldı	Yapılmadı	123	3	126
	Yapıldı	20	4	24
Toplam		143	7	150

Elde edilen analiz sonucunda en küçük beklenen teorik frekansın 1.12 olduğu görülmüştür. Elde edilen Fisher's Exact Test analizi sonucunda zorbalığa uğrayan kişi aynı zorbalığı yapması arasında istatistiksel olarak 0.10 manidarlık düzeyinde anlamlı bir bağlantının olduğu belirlenmiştir ($p=0,013$).

Tablo 1.8 İnternette dalga geçtim/geçildi sorusuna ilişkin dağılım

		İnternette dalga geçtim		
		Yapmadım	Yaptım	Toplam
Hakkımda dalga geçildi	Yapılmadı	103	6	109
	Yapıldı	28	13	41
Toplam		131	19	150

Elde edilen analiz sonucunda en küçük beklenen teorik frekansın 5.19 olduğu görülmüştür. Bu nedenle Yates Ki-Kare sonucu analizlerde kullanılmıştır. Elde edilen Yates Ki-Kare analizi sonucunda zorbalığa uğrayan kişi aynı zorbalığı yapması arasında istatistiksel olarak 0.10 manidarlık düzeyinde anlamlı bir bağlantının olduğu belirlenmiştir($p=0.000$).

Tablo 1.10 İnternette başkasının kimliğini kullandım/kullanıldı sorusuna ilişkin dağılım

		İnternette başkasının kimliğini kullandım		Toplam
		Yapmadım	Yaptım	
Bana karşı internette başkasının kimliğini kullandı	Yapılmadı	103	3	106
	Yapıldı	35	9	44
Toplam		138	12	150

Elde edilen analiz sonucunda en küçük beklenen teorik frekansın 3.52 olduğu görülmüştür. Elde edilen Fisher's Exact Test analizi sonucunda zorbalığa uğrayan kişi aynı zorbalığı yapması arasında istatistiksel olarak 0.10 manidarlık düzeyinde anlamlı bir bağlantının olduğu belirlenmiştir($p=0,001$).

Tablo 1.12 İnternette virüslü dosya/programı gönderdim/gönderildi sorusuna ilişkin dağılım

		İnternette virüslü dosya/programı gönderdim		Toplam
		Yapmadım	Yaptım	
Bana İnternette virüslü dosya/programı gönderildi	Yapılmadı	87	1	88
	Yapıldı	59	3	62
Toplam		146	4	150

Elde edilen analiz sonucunda en küçük beklenen teorik frekansın 1.65 olduğu görülmüştür. Elde edilen Fisher's Exact Test analizi sonucunda zorbalığa uğrayan kişi aynı zorbalığı yapması arasında istatistiksel olarak 0.10 manidarlık düzeyinde anlamlı bir bağlantının olduğu belirlenmemiştir($p=0,307$).

Cinsiyet Karşılaştırmaları

Bu başlık altında cinsiyetler ile yapılan zorbalıklar karşılaştırılacaktır. Çıkan tablolarda hesaplanan teorik frekansların 5' den küçük çok sayıda hücre bulunduğu ve Ki-Kare testi uygulayabilmek için gruplar arası birleştirme yoluna gidilmiştir. Asla ve Nadiren olarak verilen cevaplar Yapmadım veya Yapıldı grubu altında toplanırken, Bazen sık sık ve daima olarak verilen cevaplar Yaptım veya Yapıldı grubu altında toplanmıştır.

Tablo 1.15 Cinsiyet değişkeni ile İnternette hakkımda söylenti çıkarıldı değişkenine ilişkin dağılım

		İnternette hakkımda söylenti çıkarıldı		Toplam
		Yapılmadı	Yapıldı	
Cinsiyetiniz Nedir?	Erkek	51	9	60
	Kız	75	15	90
Toplam		126	24	150

Elde edilen analiz sonucunda en küçük beklenen teorik frekansın 9.60 olduğu görülmüştür. Bu nedenle Yates Ki-Kare sonucu analizlerde kullanılmıştır. Elde edilen Yates Ki-Kare analizi sonucunda cinsiyet değişkeni ile internette hakkımda söylenti çıkarıldı değişkeni arasında istatistiksel olarak 0.10 manidarlık düzeyinde anlamlı bir bağlantı olmadığı belirlenmemiştir($p=0,964$).

Tablo 1.16 Cinsiyet değişkeni İnternette bana karşı kimlik gizlendi değişkenine ilişkin dağılım

		İnternette bana karşı kimlik gizlendi		Toplam
		Yapılmadı	Yapıldı	
Cinsiyetiniz Nedir?	Erkek	41	19	60
	Kız	40	50	90
Toplam		81	69	150

Cinsiyet değişkeni ile internette bana karşı kimlik gizlendi değişkeni arasında bir bağlantı olup olmadığını belirlemek amacıyla ile 2×2 'lik ki-kare testi uygulanmıştır. Elde edilen analiz sonucunda en küçük beklenen teorik frekansın 27.60 olduğu görülmüştür. Elde edilen Fisher's Exact Test analizi sonucunda cinsiyet değişkeni ile internette bana karşı kimlik gizlendi değişkeni arasında istatistiksel olarak 0.10 manidarlık düzeyinde anlamlı bir bağlantının olduğu belirlenmiştir($p=0,005$).

Tablo 1.18 Cinsiyet değişkeni İnternet bana karşı karalama aracı olarak kullanıldı değişkenine ilişkin dağılım

		İnternet bana karşı karalama aracı olarak kullanıldı		Toplam
		Yapılmadı	Yapıldı	
Cinsiyetiniz Nedir?	Erkek	49	11	60
	Kız	62	28	90
Toplam		111	39	150

Elde edilen analiz sonucunda en küçük beklenen teorik frekansın 15,60 olduğu görülmüştür. Bu nedenle Yates Ki-Kare sonucu analizlerde kullanılmıştır. Elde edilen Yates Ki-Kare analizi sonucunda cinsiyet değişkeni ile İnternet bana karşı

karalama aracı olarak kullanıldı değişkeni arasında istatistiksel olarak 0.10 manidarlık düzeyinde anlamlı bir bağlantı olmadığı belirlenmemiştir (p=0,119).

Tablo 1.19 Cinsiyet değişkeni İnternette cinsel konularda konuşmaya zorlandım değişkenine ilişkin dağılım

		İnternette cinsel konularda konuşmaya zorlandım		Toplam
		Yapılmadı	Yapıldı	
Cinsiyetiniz Nedir?	Erkek	54	6	60
	Kız	70	20	90
Toplam		124	26	150

Elde edilen analiz sonucunda en küçük beklenen teorik frekansın 10.40 olduğu görülmüştür. Bu nedenle Yates Ki-Kare sonucu analizlerde kullanılmıştır. Elde edilen Yates Ki-Kare analizi sonucunda cinsiyet değişkeni ile internette cinsel konularda konuşmaya zorlandım değişkeni arasında istatistiksel olarak 0.10 manidarlık düzeyinde anlamlı bir bağlantı olduğu belirlenmiştir (p=0,086).

Tablo 1.20 Cinsiyet değişkeni İnternette söylenti çıkardım değişkenine ilişkin dağılım

		İnternette söylenti çıkardım		Toplam
		Yapmadım	Yaptım	
Cinsiyetiniz Nedir?	Erkek	56	4	60
	Kız	87	3	90
Toplam		143	7	150

Elde edilen analiz sonucunda en küçük beklenen teorik frekansın 0.50 olduğu görülmüştür. Elde edilen Fisher's Exact Test analizi sonucunda cinsiyet ile internette söylenti çıkarma arasında istatistiksel olarak 0.10 manidarlık düzeyinde anlamlı bir bağlantının olduğu belirlenmemiştir(p=0.438).

Tablo 1.21 Cinsiyet değişkeni İnternette kimliğimi gizledim değişkenine ilişkin dağılım

		İnternette kimliğimi gizledim		Toplam
		Yapmadım	Yaptım	
Cinsiyetiniz Nedir?	Erkek	51	9	60
	Kız	75	15	90
Toplam		126	24	150

Elde edilen analiz sonucunda en küçük beklenen teorik frekansın 9,60 olduğu görülmüştür. Bu nedenle Yates Ki-Kare sonucu analizlerde kullanılmıştır. Elde edilen Yates Ki-Kare analizi sonucunda Cinsiyet değişkeni ile internette söylenti

çıkarma arasında istatistiksel olarak 0.10 manidarlık düzeyinde anlamlı bir bağlantının olduğu belirlenmemiştir(ki-kare=0,002;p=0.964).

Tablo 1.22 Cinsiyet değişkeni İnternette cinsel konularda konuşmaya zorladım değişkenine ilişkin dağılım

	İnternette cinsel konularda konuşmaya zorladım			Toplam
		Yapmadım	Yaptım	
Cinsiyetiniz Nedir?	Erkek	57	3	60
	Kız	86	4	90
Toplam		143	7	150

Elde edilen analiz sonucunda en küçük beklenen teorik frekansın 2,80 olduğu görülmüştür. Elde edilen Fisher's Exact Test analizi sonucunda cinsiyet ile internette cinsel konularda konuşmaya zorladım arasında istatistiksel olarak 0.10 manidarlık düzeyinde anlamlı bir bağlantının olduğu belirlenmemiştir.(p=0,583)

Tablo 1.24 Cinsiyet İnternette başkalarının şifrelerini kırdım/hackledim. değişkenine ilişkin dağılım

		İnternette başkalarının şifrelerini kırdım/hackledim.		Toplam
		Yapılmadı	Yapıldı	
Cinsiyetiniz Nedir?	Erkek	55	5	60
	Kız	86	4	90
Toplam		141	9	150

Elde edilen analiz sonucunda en küçük beklenen teorik frekansın 3,60 olduğu görülmüştür. Elde edilen Fisher's Exact Test analizi sonucunda cinsiyet ile İnternette başkalarının şifrelerini kırdım/hackledim arasında istatistiksel olarak 0.10 manidarlık düzeyinde anlamlı bir bağlantının olduğu belirlenmemiştir.(p=0,485)

Tablo 1.25 Cinsiyet İnternette başkasına küfür/hakaret içerikli mesajlar gönderdim değişkenine ilişkin dağılım

		İnternette başkasına küfür/hakaret içerikli mesajlar gönderdim		Toplam
		Yapılmadı	Yapıldı	
Cinsiyetiniz Nedir?	Erkek	54	6	60
	Kız	86	4	90
Toplam		140	10	150

Elde edilen analiz sonucunda en küçük beklenen teorik frekansın 4 olduğu görülmüştür. Elde edilen Fisher's Exact Test analizi sonucunda cinsiyet ile İnternette başkasına küfür/hakaret içerikli mesajlar gönderdim arasında istatistiksel olarak 0.10 manidarlık düzeyinde anlamlı bir bağlantının olduğu belirlenmemiştir.(p=0,199)

Tablo 1.26 Cinsiyetlerin haftalık saat cinsinden internet kullanma sürelerine ilişkin dağılım

		Haftalık Ortalama İnternet Kullanma Süreniz saat cinsinden ne kadar ?				Toplam
		1-20	21-40	41-60	61-100	
Cinsiyetiniz Nedir?	Erkek	20	24	11	5	60
	Kız	51	24	8	7	90
Toplam		71	48	19	12	150

Cinsiyet değişkeni ile ortalama internete girme süreleri arasında ilişkiyi incelemek için yukarıdaki tablolar elde edilmiştir. Elde edilen analiz sonucunda en küçük beklenen teorik frekansın 4,80 olduğu görülmüştür. Elde edilen Fisher's Exact Test analizi sonucunda cinsiyet ile ortalama internete girme süreleri arasında istatistiksel olarak 0.10 manidarlık düzeyinde anlamlı bir bağlantının olduğu belirlenmiştir ($p=0,030$).

SONUÇ

Bu araştırmada cinsiyetin internete maruz kalınan siber mağduriyet ve siber zorbalık üzerine etkisi incelenmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular kızlarında artık erkekler kadar internete girdiği ve internette uğradıkları mağduriyetleri, zorbalık olarak başkalarına yapma eğiliminde oldukları söylenebilir. Yapılan araştırma sonucunda erkeklerin yaklaşık olarak %41,66 hayatlarında en az 1 kere zorbalığa maruz kaldığı, kızların ise yaklaşık %48,73'ü en az 1 kere internette zorbalığa maruz kaldığı sonucuna ulaşılmaktadır. Daha önce yapılan araştırmalarda gençlerin siber zorbalığa maruz kalmalarının oranı %4 iken daha sonraki çalışmalarda bu oran %50'nin üzerine çıktığı gözlenmiştir.(Hoff ve Mitchell,2009). Mevcut araştırma ise bu görüşü desteklemektedir. Ayrıca yapılan analiz sonuçlarında internete girme süresi ile cinsiyetin arasında bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Tablolardan da görüleceği gibi cinsiyet değişkeni ile zorbalık veya mağduriyet durumları arasındaki ilişki farklılık göstermektedir. Zorbalığa maruz kalanların aynı yöntemle başkasını mağdur etmesi arasındaki ilişkilerde zorbalık türlerine göre farklılık göstermektedir. Yapılan araştırma sonucunda ulaşılan bulgulara dayalı olarak siber zorbalığın üniversite öğrencileri arasında gittikçe yaygınlaştığı ve önemli bir sosyal soruna dönüştüğü söylenebilir. Bu nedenle yapılan araştırmanın genişletilmesi ve öğrencileri zorbalığa iten diğer etmenlerin tespit edilmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir. Siber zorbalığa maruz kalanlar ve zorbalık yapanlara bilişim suçları ve bunun sonucunda gelen idari ve adli cezalar konusunda bilgilendirilmesinin son derece önemli olduğu söylenebilir. Çünkü son 20 yıldaki hızlı teknolojik gelişim ve bununla beraber gelişen kanunların yeteri kadar öğrencilere ulaşamaması, yapılan zorbalıkların suç teşkil ettiğinin farkında olmamalarına yol açmaktadır. Zorbalığa maruz kalan gençlerin psikolojik ve biyolojik olarak sağlıklı bir gelişim için aileler, öğretmenler ve bu durumla ilgilenen kamu çalışanlarına büyük bir düşmektedir. Ailelerin siber dünyadaki tehlikelerin farkında olmaları ve çocuklarını yalnızlaştırarak internet dünyasına itmeleri gerekmektedir. Aynı zamanda zorbalığa uğrayan kişilerin psikolojik destek almaları

da son derece önemlidir. Çünkü araştırmada ortaya çıkan sonuç zorbalığa uğrayanların aynı zorbalığı başkasına yapma eğiliminde bulduklarını göstermektedir. Öğretmenlerin bu konu hakkında daha duyarlı olmalı ve genç psikolojisi hakkında yeteri kadar bilgiye sahip olmalıdır. Kamu çalışanları afiş, broşür, kamu spotu hazırlamalı ve konu hakkında bilgilendirici seminerler toplantılar düzenlenmelidir.

Kaynaklar

Arıcak, T., Siyahhan, S., Uzunhasanoğlu, A., Sarıbeyoğlu, S., ıplak, S., Yılmaz, N., Ve Memmedov, C. (2008). Cyberbullying among Turkish adolescents. *CyberPsychology & Behavior* 11(3), 253-262.

Arıcak, O.T. (2009). Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students. *Eurasian Journal of Educational Research*, 34, 167-184.

Ayas, T. (2011, Ekim). Lise öğrencilerinin sanal zorba ve mağdur olma yaygınlığı. 11. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi'nde sunulmuş sözlü bildiri. İzmir

Brevik, K. ve Olweus, D. (2006). Children of divorce in a Scandinavian welfare state: Are they less affected than US children? *Scandinavian Journal of Psychology*, 47, 61-74.

Çetin, B., Yaman, E., Peker, A. (2011). Cyber Victim and Bullying Scale: A Study of Validity and Reliability. *Computer&Education*, 57(4), 2261-2271.

Hoff, D. L., & Mitchell, S. N. (2009). Cyberbullying: Causes, effects, and remedies. *Journal of Educational Administration*, 47(5), 652-665.

Willard, N.E. (2006). Cyberbullying and cyberthreats. Eugene or: Center For Safe And Responsible Internet Use.